

1. Проводити широкомасштабну (з використанням телебачення, радіо, друкованих ЗМІ тощо) публічну кампанію з роз'яснення сутнісної специфіки означених вище структур.

2. Приділити належну увагу діяльності проросійських православних об'єднань з боку вітчизняних спецслужб з метою:

– встановлення відповідності їхніх статутних положень чинному законодавству;

– виявлення ступеню кореляції статутних положень з практикою конкретних дій;

– визначення джерел їхнього фінансування;

– виявлення в даних організаціях чисельності іноземних громадян та таких, які мають водночас з українськими й паспорти інших держав;

– відслідковування їхніх контактів з іноземними організаціями, які спрямовують їхню діяльність.

3. У разі виявлення порушень чинного законодавства квазіцерковними громадськими організаціями вживати негайних заходів щодо припинення їхньої діяльності та притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності.

С. КИЯК ■

РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНИЙ ЧИННИК В СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ АСПЕКТ

Проблема становлення громадянського суспільства в Україні і місце в ньому релігії набула сьогодні у вітчизняній філософській, богословській, релігієзнавчій та політологічній науках особливої актуальності, оскільки глибоке дослідження цієї проблеми сприяє не лише висвітленню її об'єктивного сучасного розуміння та аналізу в контексті демократизації українського суспільства, але й визначенню місця і ролі релігій, зокрема християнства, в сучасному українському суспільному житті. Розгляд останнього аспекту досліджень в контексті сучасного аджорнаменту є невіддільним від витворення історично об'єктивної картини церковно-богословської ідентичності провідних християнських церков та їх ролі у формуванні сьогоденного громадянського суспільства в Україні [Див.: Яроцький П. Дискурс аджорнаменту: від сотеріологічного ексклюзиву до інкультурації // Віра і розум – двоє крил людського духу. – К.; 2001. – С. 204-215].

Українська католицька церква (УКЦ), за якою закріпилась офіційна назва “Українська Греко-Католицька Церква” – історично-еклезіологічна та богословсько-літургійна спадкоємиця Київської церкви – за свою більш ніж тисячолітню історію нагромадила значний досвід співпраці з суспільством в різноманітних сферах його діяльності. Впродовж всієї української історії ця церква виступала чинником єднання суспільства у розв'язанні духовно-культурних, соціально-економічних і суспільно-політичних проблем. Київська церква, об'єднавши Київську Русь у централізовану християнську державу, стала надійним засобом національної самооборони та соціальної організації і вдосконалення суспільства завдяки своєму активному впливові на всі суспільні сфери.

Дослідження проблеми багатогранності та історичної динаміки християнського впливу на становлення українського громадянського суспільства потребує передовсім вияву і аналізу богословських й церковно-історичних джерел суспільно-

■ С.Кияк – докт. філос. наук, доктор теології, проф., зав. кафедрою релігієзнавства і теології Прикарпатського національного університету.

го вчення українського католицизму з врахуванням суспільного вчення Католицької церкви та в контексті витворення УКЦ своєї ідентичності як помісної, самоуправної церкви – органічної складової частини Вселенської церкви.

Вивчення історичних коренів та генезису суспільного вчення Українського католицизму, особливо невід’ємної його аспекти – становлення громадянського суспільства, набуло особливої актуальності у зв’язку з розбудовою незалежної Української держави та становленням УКЦ після її легалізації. Досліджувана проблема має також суто українську актуальність в контексті сучасних міжцерковних і суспільно-політичних відносин в Україні. Саме етноконфесійна специфіка цих відносин надає їм особливого духовно-емоційного забарвлення, збагачуючи сьогоdnішній український суспільний процес колосальним історичним досвідом, усталеною віками християнською традицією [Див.: Колодний А. Національна церква як вияв національної ідентичності: український контекст // Релігійна свобода. – №6. – С. 21].

Тому сьогодні особливо важливим є дослідити богословсько-історичні корені, процес становлення та сучасне бачення проблеми громадянського суспільства у соціальному вченні Українського католицизму. Дослідження цієї проблеми є актуальним і з позицій витворення об’єктивної картини ідентичності та суспільної ролі УКЦ як однієї із традиційних українських християнських церков, з одного боку, а з другого – як органічної складової Вселенської – Католицької церкви, котра сорок років тому на II Ватиканському соборі сама зніщувалася, власне, як внутрішнє так і зовнішнє преображення – гармонізацію ставлення церкви до суспільних проблем людства, яка отримала на сьогодні всім добре відому назву “аджорнаменто”. Рішення цього собору перенесли церкву в самий епіцентр сучасних суспільних проблем, якими церква не лише переймається, але й багато з них успішно розв’язує, що сьогодні не лише викликає похвальне поцінування її місії навіть у західних секулярних мас-медіа і спричинилося до повернення симпатій широкого світового загалу до Католицької церкви. Ця церква, як слушно підкреслюють сучасні політологи та релігієзнавці, знову здобула собі авторитет не тільки в Європі, але й в усьому світі, зокрема на пострадянському просторі, де стараннями цієї церкви відроджується духовно-соціальна і екуменічна діяльність місцевих церков [Див.: Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні Апокаліпсису. – К.; 2003. – С. 236].

Проблематика церковного аджорнаменто, з огляду на складні історичні події в житті УКЦ і України останніх шістдесяти років, відносно мало досліджена в українській богословській та релігієзнавчій літературі, лише від часу легалізації цієї церкви питання суспільного церковного вчення й церковної діяльності набули активного розгляду, хоча суспільне вчення Католицької церкви реалізується вже понад сто років, однак в українському католицизмі, через вище згадані історичні обставини, ці проблеми були предметом наукового розгляду лише в діаспорі. Саме тому доцільним є дослідження історичних коренів, становлення і сучасних засад суспільного вчення українського католицизму в контексті сучасних офіційних документів Католицької церкви та праць провідних теологів з проблем суспільного вчення католицизму.

В Українському католицизмі впродовж всієї його історії, а особливо в останні п’ятнадцять років, набув дальшого розвитку історичний досвід Київської церкви, що засвідчують численні документи синодів і соборів та звернення єпископату УГКЦ. Це дозволило цій церкві добитися реалізації важливого підходу до суспільної адаптації божественних істин – “розбудови” істини через практику життя, через “спорудження” правди, здійснення добра в історії через усі форми людської діяльності, аж до турботи про загальне добро за допомогою церкви і держави [Див.: Звернення єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному суспільстві // Нова Зоря. – 1999. – Ч. 13 (333). – С. 4-5].

Дана засада суспільного аджорнаменто Української Католицької Церкви засвідчує успадкування нею підходів раннього українського християнства Київ-

ської традиції до суспільних питань, викладених, зокрема, в праці “Слово про закон і благодать” першим київським митрополитом-українцем Іларіоном (1051-1054) – першим ідеологом Київського, виразно противізантійського християнства. Засади богословського і суспільного вчення митрополита склали основу київської (української) суспільно-богословської доктрини. Спорідненість суспільних засад вчення митрополита із суспільним вченням католицизму засвідчена всією історією УКЦ, а особливо – його сьогоднішньою соціальною доктриною, в основі якої лежить намагання означити, що є добром для конкретної людини-громадянина в контексті загальносуспільних вартостей, а також – вияв бажання захищати її в процесі інкультурації різних рівнів. Це є також свідченням геніальної пророчості вчення митрополита Іларіона, який, майже за дев'ятсот років до офіційної появи суспільного вчення Католицької церкви виклав в згаданій праці його майбутні засадничі положення, зокрема виявив універсальний характер християнської суспільної доктрини, котрий є невід'ємною її сучасною складовою [Див.: Катехизм Католицької Церкви. – Синод Української Греко-Католицької Церкви, 2002. – С. 61; Бадджо А.-М. Християнське соціальне вчення: ідентичність та методологія // Соціальна доктрина Церкви. – Львів: Свічадо. – 1998. – С. 61]. Тому суспільне вчення митрополита Іларіона не лише відіграло важливу роль в становленні раннього українського суспільства, але його засади залишаються актуальними й сьогодні для формування громадянського суспільства в Україні.

Зокрема, митрополитом Іларіоном був сформульований християнський соціальний принцип, основоположною засадою якого була відповідальність особи і народів за дар людського життя, активне використання дарованого Богом милосердя для побудови справедливого людського суспільства. Цей принцип був яскравим свідченням католицькості християнського світогляду митрополита та всієї Київської церкви, що підтверджує сучасне суспільне вчення Католицької церкви [Див.: Іван Павло II. Енцикліка “Centesimus annus” – “Сотий рік” (01.05.1991) // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”. – Львів, 1993. – С. 454].

Наступна суспільна засада Київського християнства зобов'язувала до дотримання в громадському й приватному житті суспільства євангельських правд милосердя й солідарності, актуальність і католицькість якої засвідчена не лише історією, але й сучасним соціальним вченням Католицької церкви, в якому наведеному принципу відводиться надзвичайно важлива роль [Див.: Папа Лев XIII. Енцикліка “*Regum novarum*” – “Нові речі” // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”. – Львів. – 1993. – С. 531, 533. Іван Павло II. Енцикліка “Centesimus annus” – “Сотий рік” // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”. – Львів. – 1993. – С. 530-532. Див.: Климичин І., Климичин О. Збагнути світ і себе в ньому (тим, хто задумується над місцем релігії у своєму світогляді). – Івано-Франківськ.; 2004. – С. 141-143].

Дані принципи-засади Київського християнства мали надзвичайно великий вплив на духовне виховання українського народу та на становлення української нації й саме вони склали рушійну силу подальшої української історії: християнство принесло у свідомість українського народу живе розуміння Бога, яке змінило українське суспільство, і саме церква дбала про цілковиту реалізацію християнських засад в житті як окремих християн, так і всього народу.

Християнство виявило та зреалізувало на українському ґрунті поняття добра, зробивши його загальнозрозумілим та загальнозживаним, обов'язковим, що в свою чергу склало засадничу духовну базу в об'єднанні розрізнених племен Київської Русі в один український народ. І саме це заклало початок українського історичного процесу [Див.: Великий А.-Г. Релігія і церква – основні рушії української історії // Київська Церква. – 2000. – №5 (11). – С. 49-51, 57]. Цей процес виявив та закріпив також універсальні цінності української культури, котрі, з іншого боку, стали також історичними виразниками становлення духовного життя українського суспільства і завдяки християнству сприяло досягненню українською культурою європейських висот, що стало яскравим

свідченням вдалої інкультурації Христового Євангелія на українському ґрунті. Тому саме церква стала об'єднуючим, концентруючим фактором, витворюючим національну спільноту, який визначив становлення української нації, а християнство стало вагомим чинником соціальної активності людини на усіх щаблях розвитку українського суспільства, зокрема сьогодні воно є покликаним до великої місії творення нової української людини [Див.: Кульчицький Б., Кульчицький Я. Християнство у системі орієнтирів соціальної активності людини // Київська Церква. – 2000. – № 5(11). – С. 111].

Християнське соціальне вчення витворило релігійні основи державної влади, оскільки християнство само є джерелом та носієм суспільної сили. Відтак сам Ісус Христос, як наголошує папа Іван Павло II в Апостольському посланні “Ecclesia in Europa” та в численних листах-зверненнях до різноманітних церковно-державних європейських інституцій, дав людству дієве Євангеліє, котре є джерелом надії як в особистому, так і церковно-державному житті [Papst Johannes Paul II. Nachsynodales Apostolisches Schreiben “Ecclesia in Europa”. – Vatikanstadt: Libreria editrice Vaticana. – 2003. – S. 38-40. Див.: Giovanni Paolo II. Profezia per l' Europa. – Roma: Piemme, 1999. – 1021 p.]. Саме завдяки новій євангелізації класичне католицьке суспільне вчення, однією із центральних цілей якого є оголошення християнської благовісті спасіння, змогло сьогодні суттєво розширити діапазон досліджуваних проблем, включивши в нього аналіз на євангельських і морально-етичних засадах питань гармонійного співіснування особи і суспільства, з точки зору дотримання прав і духовних свобод першого, а також – підходів до проблем побудови громадянського суспільства з врахуванням його релігійних реалій [Див.: Karrenberg F. Evangelische Soziallehre // Katholisches Soziallexikon. – Innsbruck: Tyrolia Verlag, 1964. – S. 215-216. Roos L. Über Gegenstand, Erkenntniswege und heutige Aufgaben einer christlichen Gesellschaftslehre // Die eine Ethik in der pluralistischen Gesellschaft. – Innsbruck: Tyrolia Verlag, 1987. – S. 258].

При цьому як церква, так і держава покликані для служіння народові, дбаючи, відповідно, про його духовні потреби та про забезпечення всіх його прав на засадах справедливості, що вимагає їх тісної співпраці, але без взаємного втручання. Це зумовлено вже навіть тим, що справжньою метою держави та її політичної влади, як підкреслює Олів'є Клеман, є не пригноблення людини, але гарантування їй свободи, охорона її життя й перешкоджання руйнівному насильству, бо роль держави, стверджує цей вчений, цитуючи Володимира Соловйова, полягає не в тому, “щоб перетворити суспільство в рай, а в тому, щоб запобігти перетворенню його в пекло” [Клеман О. Віра і влада // Соціальна доктрина Церкви. – Львів.; Свічадо. – 1998. – С. 104].

Саме справедливий порядок в суспільстві й державі є, як наголошує папа Бенедикт XVI в енцикліці “Deus caritas est” – “Бог є любов”, центральним завданням політики, оскільки, держава, котра декларує себе справедливою, не може руйнувати релігії, але мусить гарантувати свободу й спокійний розвиток для різноманітних релігій. Церква ж, “як спільнотне вираження віри християнської, має свою незалежність й на основі віри живе у формі спільноти, яку держава повинна респектувати. Обидві сфери є розділеними, але завше залишаються у взаємній відповідальності” [Benedykt XVI. Encyklika “Deus caritas est” do biskupow, presbiterow i diakonow do osyb konsekrowanych i wszystkich wiernych [wieckich o miBo[ci chrze[ijaDskie]. – Warszawa; 2006. – s. 35-36. Див.: Яроцький П. Відношення українських церков і релігійних організацій до розбудови громадянського суспільства // Релігійна свобода. Взаємини держави і релігійних організацій – правові та політичні аспекти. – 2006. – № 10. – С. 115-116].

Відтак церква і держава у виконанні своїх завдань повинні діяти як партнери, не допускаючи взаємної залежності. Тому, – підкреслюється в “Зверненні Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних щодо результатів Третьої сесії Патріаршого Собору УГКЦ, що відбулася у червні – липні 2002 року”, – “Церква має бути відкрита на життя спільноти, на всі її проблеми, однак, вона не повинна втручатися у сферу діяльності держави. А держава не сміє тисну-

ти на Церкву. Їхні відносини повинні будуватися на загальнолюдських та християнських засадах”. В цих взаєминах є надзвичайно цінним для держави, – як наголошується далі в Зверненні синоду єпископів УГКЦ, – столітній досвід церкви в збереженні родини та в розвиток освіти, як важливих громадянських чинників поступу українського суспільства, повинен враховуватись й державою задля вирішення даних питань [Звернення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних щодо результатів Третьої сесії Патріаршого Собору УГКЦ, що відбулася у червні – липні 2002 року // Документи єпархіальних соборів Української Греко-Католицької Церкви (2001-2002). – Львів.; 2003. – Т. 1. – С. 9-10].

Даний досвід українського католицизму є цінний для влади найперше тим, що в ньому реалізований засадничий принци католицького суспільного вчення про владу – принцип виконання влади, як її служіння народові, й поваги до головних прав людини, в основі якого, згідно сучасного католицького суспільного вчення, повинна бути покладена справедлива ієрархія суспільних вартостей, “щоб усім полегшити користування свободою і відповідальністю. Вище керівництво повинно мудро виконувати “розподільчу справедливість”, враховуючи потреби і внесок кожного, маючи на меті згоду й мир. Вони повинні стежити за тим, щоб встановлені ними закони й розпорядження не спричинювали спокуси протиставлення приватних інтересів суспільним” [Катехизм Католицької Церкви. – Синод Української Греко-Католицької Церкви, 2002. – С. 514].

Саме завдяки усвідомленому дотриманню цих засад співдії церкви і держави, якими керувалось українське християнство ще майже за тисячу років до появи офіційного суспільного вчення Католицької церкви, український католицизм, як невід’ємна складова українського християнства, завдяки новій євангелізації продовжив розвиток традиції Київського християнства про відповідальність церкви і держави за долю народу. Він розширив коло суспільних об’єктів церковного аджорнаменту в контексті співпраці церкви і держави на принципах католицького суспільного вчення про владу як активну форму служіння народові на засадах збереження головних прав людини, миру й злагоди, дотримання “субсидіарності” та “розподільчої справедливості” у відповідальності влади і особи. УГКЦ, дотримуючись базового й універсального принципу суспільної доктрини Католицької церкви – пошанування гідності людини, реалізує свій підхід до розбудови громадянського суспільства в Україні на засадах антропоцентричності, відповідно до яких світ і суспільство отримують своє вираження в людині як в універсальному суспільному центрі та в оберіганні її гідності, оскільки людська особа, розвиток та реалізація її гідності є основою, суб’єктом і метою діяльності держави, котра, як громадянське й світське утворення, покликана дотримуватися разом із церквою взаємної автономії та здорової співпраці на службі людині. Саме тому для Українського католицизму християнська солідарність та релігійна толерантність разом із пошануванням природного права і справедливості, як найвищих конституційних засад громадянського суспільства, є наріжними складовими в підходах до його розбудови на засадах співпраці кожного громадянина для загального добра і процвітання. Така активна участь українських католиків у громадському житті є загальним правилом і регламентується “Суспільним дороговказом віруючого” – своєрідним “декалогом” суспільної поведінки віруючих УГКЦ, який містить засадничі принципи їх морально досконалого приватного, сімейного й суспільного життя.